

Városkép életrajzokkal

Végel László: *Neoplanta, avagy az Ígéret Földje*.
Noran Libro, Budapest, 2013

Végel Lászlónak a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földje* című regénye alcíme szerint „városregény”. Újvidék latin neve a regény címében, majd pedig a könyv műfajának megnevezése, „városregény”, egyértelműsíti, hogy szövegének középpontjában a tartományi székváros áll. Persze nem várostörténet Végel László regénye, bár többször, több helyen, mások megszólalásában adja elő a város rövid történetét, onnan kezdődően, hogy az akkori városlakók megvásárolták Mária Teréziától a szabad királyi város címet, de szó esik a regényben a korábbi történetekről, leginkább arról, ami miatt Dornstädter úr éppen itt nyitotta meg később hírnévre szert tevő cukrászdáját és kávézóját, aminek majd fontos szerepe lesz Végel László városregényében. Ez az úr „előszóval fejtette a város történelmét”, azt, hogy 1748-ban „összefogtak a németek, a szerbek, a magyarok, a zsidók, az örmények meg a többi itt élő nemzetség, összekaparták megspórolt pénzüket, ami közel sem volt elég, így bankkölcsonért voltak kénytelenek folyamodni, mesélte. A tömérdék bankóval Bécsbe utaztak, hogy Mária Terézia császárnőtől megvásárolják a szabad királyi város címet. Ami előnyökkel járt...” Hát ebben a városban alapította meg híres cukrászdáját a Szlovákiából idetelepedett Dornstädter úr, és elégedett volt, „mert elképzelése teljes egészében megvalósult”, s a cukrászda személyzetének arról beszélt, hogy „[n]eoplantainak lenni hivatás, drága barátaim, azt jelenti, hogy az élet minden területén a legeslegjobbnek lenni...” Meg arról is szó esik itt, hogy Újvidékre mindenki valahonnan érkezett. A regény hőse, Lazo Pavletić mondja a fiákerébe szállt lányoknak, hogy „[e]bbe a városba mindenki valahonnan érkezett, mi is. Mindnyájan valamerről jöttünk... A barátaim is. Oswald Ottó nagyapja is, Novák Jánosék is. Nem tudom, miért éppen őket emlegetem, de ahogy múlt az idő, gyakorta kaptam magam azon,

hogy egyre többször jutnak az eszembe a bajtársaim.” Hogy miért emlegeti éppen őket, az majd a regény végén derül ki.

A beköltözőttekkel szemben ott vannak az őslakók, akikre így emlékezik Lazo: „Én még elevenen emlékszem arra az időkre, amikor Újvidéken az úriemberek folyékonyan beszéltek szerbül, magyarul meg németül. Most meg senki. Csak az a néhány deres öregúr, aki tavasszal vasárnap délutánonként megáll a Szabadság téren bámészkodni.” Minden úgy áll, ahogyan a korábbi időkben állt, helyén van a Zmaj utca, a Njegoš utca, a Futaki utca, a Báni Palota meg a Zsidó utca, „viszont ezek az emberek nem találják fel magukat. Az épületek ismerősek, ellenben minden más átalakuláson ment át, minek következtében idegen lett. Nem érzik jól magukat a saját városukban, se a saját bőrükben.” Végel László nem élezi ki az ellentétet a beköltözőttek és az őslakosok között, nem is erre megy ki a regény, csak jelzi, hogy a többség itt már valahonnan jött, és akit itt talált, azt idegenné tette, mert helyén van ugyan a város képe, helyén vannak az utcák meg a nevezetes épületek, de közben valami nagyon megváltozott, és ennek a változásnak a hatására a bennszülöttek már nem érzik jól magukat a saját városukban. Se a saját bőrükben.

Végel László Dornstädter úr kései utódja, persze nem a cukrászatban, hanem a városhoz való kötődésében, pedig ő is a beköltözőttek sorába tartozik, erről beszél a regényben viszonylag körültekintően, ám abban egyetért a cukrásszal, hogy újvidékinek lenni hivatás, és mindenben legjobbnak kell lenni, semmiben sem szabad lemaradni, együtt kell lépni a változásokkal, együtt a fejlődéssel, ami célba visz, a cél pedig nem más, mint a megtelepedés, az otthonra találás, az élet menetének kiszámíthatósága. Persze kérdés, hogy a beköltözőttek valóban otthonra találtak-e a városban. Mert azt mondja a vidékről érkezett lányoknak a fiákeres, hogy „egyszer majdcsak ráeszmélnek, hogy rossz helyre telepedtek. Itt az élet kibírhatatlan. Újvidék, az egész Jugoszláviával egyetemben, fabatkát sem ér”.

A város szeretetében és megértésében Végel László valóban a nevezetes cukrász utódja, ezért beszél a regényben bőven a cukrászda történetéről, ezért történik az egyik központi fejezete a regénynek éppen ebben a cukrászdában, ahol a dőzsölő orosz tisztek megbecstelenítik a korábban bálkirálynőnek választott kisasszonyt, akivel majd jóval később, valahol a tenger mentén, találkozik a regény első személyben megszólaló hőse, s az akkor beszámol neki későbbi életének alakulásáról. Azért említtem éppen ezt a jelenetét a regénynek, mert benne és a folytatásában megmutatkozik, hogy Végel László nagyon tudatosan építette fel a regényt, a szálakat mind elkötötte, egyetlen részlete a regénynek sem lebeg a levegőben, minden

történésnek van folytatása, minden történés egy másik történet előzménye, vagy egy másik következménye, ám mindez egyetlen jól kidolgozott nézőpontra épül, arra, hogy miként a nevezetes cukrász, minden újvidéki valahonnan jött, mégpedig minden újvidéki azzal a reménnyel jött, hogy az Ígélet Földjére érkezett. És csatlakozott a reményben. Ezzel a reménnyel érkezett a regény hőse gimnazistaként Szenttamásról Újvidékre, azzal a reménnyel, hogy sikerül neki kimozdulni a falusi élet egyhangúságából, de azzal a reménnyel is, hogy megérti majd azokat a történeteket, amelyekről a szülei nem beszéltek, sőt mélyen hallgattak, arról, hogy mi történt a háború után a szomszéd németekkel, akiktől a fiú szülei megőrzésre és használatra rádiót kaptak, a fiú meg kerékpárt, amit majd magával visz a városba is, hogy hétvégeken hazakarikázhasson vele. Az érkezés napját részletesen írja le Végel László, azt, ahogyan a diákotthonban fogadják, azt, hogy a hajnali órákban miként ismeri meg a város mélyvilágát, bár nincs még tudatában annak, hogy mit is ismert meg, erre majd akkor kerül sor, amikor a Telepre hazakíséri Zsuzsit és a telepiek jól megverik, hiába mentené őt a lány, majd pedig az intézetiek, most már csoportosan, még ugyanaznap éjjel elégtételt vesznek a telepieken. Aki reményekkel érkezett, és reményei nem is hűlnek ki, itt most belső feszültségekkel találkozik, ellentétekkel, számos próbatétellel, majd rövid intézeti élete után albérletbe kerül a szállodai étterem pincéréhez, aki történetesen a rokonok sorába tartozik, s onnan kezdődően megváltozik az élete, nemcsak azért, mert az intézeti szűkös ebédek és vacsorák után a pincérnek járó fejadagból a pincér és a felesége meg a fiú bőségesen lakmározhat, hanem azért is, mert éppen itt ismeri meg azt a Lazo Pavletićet, aki majd a regény egyik, de mindenképpen kitüntetett hőse lesz.

S éppen ezzel az ismerkedéssel indul a regény, jelezve, hogy Lazo Pavletić története, ha nem is fonódik össze a fiú történetével, de mindenképpen párhuzamos vele, hiszen Lazo Pavletić apja az első világháborút követően érkezik a városba, ő szabadította fel a várost, hirdeti állandóan, és élvezte a felszabadítóknak járó előnyöket, többek között abban is, hogy egy elhagyott kertes ház tulajdonosa lesz, majd pedig egy ugyancsak elhagyott fiákert vonszol haza, és katonából fiákeres lesz, meg is kapja hozzá az engedélyeket, majd miután a tüdőbaj végez vele, a fia, Lazo veszi át a mesterséget és folytatja egészen halála napjáig. Lazo apja is az Ígélet Földjének reményével érkezett a városba, s Lazo ismeri majd meg közléről is azt a nem éppen fényes történetet, mi az Ígélet Földje mélyén zajlik, hiszen az ő életének története sok mindenben esik egybe a város történetével, ezért biztatja a bizalmába fogadott fiút, hogy írja meg az ő életének történetét, ne töltsé az időt kitalált történetekkel. „Azt akarta, hogy író legyek, és

írjam meg életének történetét” – mondja majd a fiú Lazo halála után a helyszínrre kiszállt rendőröknek.

Lazo Pavletić fiákeres, aki éppen azért, mert büszke a mesterségére, nem igazán törődik a közlekedési szabályokkal, olyan utcákba is behajt, ahol tilos a közlekedés, és nem tér ki a túlkölő gépkocsik elől sem. Ragaszkodik a fiákeréhez, jól tartja a lovát, közben felveszik a pártba is, de ki is dobják, minthogy angolórákra járt pártértekezletek helyett, hiszen egyre több a városban a külföldi turista, akiknek az általa használt szerb, magyar és német alapszavak mellett angolul kell válaszolni, és angolul mondani fel a város rövid történetét, meg mutatni meg a város nevezetességeit. A bakon ülve végzi az életét, vele van akkor a fiú is, aki majd hazahajtja a megbokrosodott lovat, kiszáll a rendőrség meg a mentők is, a lovat valahová elviszik, de a fiáker árván marad az utcában, ugyanolyan árván, ahogyan Lazo apja akadt rá a háború után. Éppen ezért a fiáker szimbolikus jelentést nyer, hiszen éppen ez a munkaeszköznek számító járgány követi lépésről lépésre a város történetének zajlását, hiszen nemcsak munkaeszköz, hanem néma tanú is, jól látható rajta, hogy a várostörténetnek milyen állomásai vannak. Abban is van jelképes jelentése a fiákernek, hogy éppen Lazo apjától és anyjától érdeklődnek majd a bennfentesek, hogy akad-e a városban vagy a tartományban valaki, aki igazi bécsi fiákert csinálhat, mégpedig Tito részére, hogy abban kocsikázhasson pihenőóráiban Vanga szigetén.

Tito nevéhez fűződik még egy nagyjelenete a regénynek, az a jelenet, amikor az örökös elnök fogadására készülnek a szállodában, hosszú előkészületek ezek, persze éber felügyelet mellett zajlanak, és a fiú pincér házigazdája is külön kiképzésben részesül. Magát a látogatást nem részletezi Végel László, jó érzéssel csak az előkészületekről beszél, meg a folytatásról, amikor már otthon Tito borát fogyasztják, s ettől a pincér is meg az albérlője is megkötyagosodik, olyannyira, hogy a fiú rázendít az irredenta nótára...

Lazo Pavletić, mondom, egészen a bizalmába fogadta a fiút, olyannyira, hogy meghagyta neki, afféle utolsó kívánságként, halála után a katolikus temetőben földeljék el, mégpedig a temetőnek azon részébe, ahol a háborút követő áldozatok tetemei fekszenek tömegsírokban, majd kiderül az is, hogy miért éppen ott akar nyugodni Lazo Pavletić. A sírásó Bujdosó Döme „jól tudja, hol várja a sírhelye”, mondogatta Lazo, az a Bujdosó Döme, aki a regény egyik jól megformált mellékalakja, a Bibliával járja a világot, és hiába figyelmezteti hallgatóságát a veszedelemre, elárulja, hogy látta, amint Lazo katonai parancsra végez azzal a két férfival, akikkel együtt járta meg az orosz frontot, s akikkel együtt gyalogolt haza hosszú

napokon át. S akiknek későbbi sorsára is mintha odafigyelne, holott csak árnítja a szülőket, nem mondja meg az igazat. Ez az a két bajtárs, Oswald Ottó és Novák János, akikre későbbi éveiben egyre gyakrabban emlékezik Lazo. Hát azon a helyen akar ő is pihenni, ahol azok pihennek.

Végel László jó érzékkel nem részletezi a jelenetet, sokkal inkább sejtet, semhogy közvetlenül ábrázolna, és ezért jön be a regénybe éppen a megtorlások története. Csak sejtteni lehet, hogy mi történt a katolikus temető félreeső részében, de éppen ez a sejtetés teszi meggyőzővé a soha nem emlegetett, rendre elhallgatott történeteket.

S itt kell szólni arról, hogy Lazo Pavletić, a fiú és mások élettörténetének háttérében rejtélyes történelmi erők működnek, éppen ezeknek a történelmi erőknek a hatására tekinthette magát Lazo apja a város felszabadítójának, és éppen ezen erők hatására tűnhetett el Dornstädter úr cukrászdája, éppen ezen erők folytán változhattak meg az utcanévek meg a cukrászda neve is, s éppen ezen történelmi erők hatására gyűjthette össze Lazo, a fiákeres, Újvidék város térképeit, amik halála után a fiáker ládájából kerülnek elő. Magyar, német és szerb nyelvű térképek ezek, jelzik az utcanévek változását, azt, hogy mikor ki volt hatalmon ebben a városban, és ki hogyan nevezte ugyanazokat az utcákat és tereket. Még egy bizonyítéka annak, hogy a fiákernek jelképes jelentése van Végel László regényében. Az egész regény háttérében látható meg működésében ez a történelmi erő, ami az egész regény mélységeit jelenti, hiszen a látható felszín mögött mindig ott működik valamilyen kegyetlen erő, ami megkeseríti a városlakók életét, le is rombolja az Ígéret Földjébe vetett hitüket. Városregénynek mondja Végel László a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földje* című regényét, ám csak közvetve mondja el a város történetét, hiszen a regény előterében életrajzok állnak, nemcsak Lazo Pavletić és a fiú élettörténete, hanem felmenőik életrajza, ismerőseik és barátaik életrajza, távolabbi meg közelebbi regényalakok életrajza, mert Végel László éppen azt a gondolatot követi, hogy a várostörténet, a városkép nem másból, elsősorban a városlakók életéből és életrajzából épül fel.